

С. О. Корецька,
д. е. н., професор кафедри фінансів, Донецький державний університет управління

АНАЛІЗ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ФРАНЦІЇ

У статті проаналізовано податкову систему Франції і запропоновано використання її досвіду в Україні.

The article analyzed the experience of the France tax system and proposed its use in Ukraine.

ВСТУП

Особливості оподаткування у Франції пов'язані з історичним розвитком політичної системи й економіки країни. Податкова система відрізняє, насамперед, системність на широкій законодавчій основі, яка базується на положенні про те, що всі заходи щодо оподаткування перебувають у компетенції парламенту.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз податкової системи Франції та визначення напрямів використання її досвіду для України.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасному світі Франція є однією з провідних країн та входить до клубу "Великої вісімки". При цьому її податкова система відрізняється деякими помітними особливостями від інших податкових систем світу.

По-перше, для Франції властиві високі соціальні податки — платежі та внески до фондів соціального призначення (більше 40% загальної суми обов'язкових платежів і податків у співставленні з близько 30% у середньому по країнах Європейського Союзу).

По-друге, структура французької податкової системи історично склалася таким чином, що фіскальне значення непрямого оподаткування у загальній сумі державних доходів перевищують долю прямого. Тому й не дивно, що саме Франція — батьківщина податку на додану вартість.

По-третє, в основі бюджетного процесу знаходиться принцип пріоритету ресурсів. На відміну від багатьох інших країн, це означає затвердження парламентом спочатку дохідної частини бюджету, а потім видаткової.

По-четверте, всупереч давній традиції централізованого управління з початку 80-х років ХХ ст. уряд проводить політику децентралізації, що полягає у розширенні прав місцевих органів самоврядування і супроводжується відповідним перерозподілом податкових надходжень.

По-п'яте, відповідно до вимог уніфікації податкових систем у рамках Європейського Союзу протягом останнього десятиліття спостерігається зниження ставок оподаткування з одночасним розширенням податкової бази за рахунок скасування пільг.

Податкова служба Франції знаходиться в складі Міністерства економіки, фінансів і бюджету. Адміністрування податків займається Головне податкове управління та Головне управління мита та інших надходжень.

Головне податкове управління складається з п'яти відділів:

- відділ підготовки законодавства у сфері оподаткування;
- відділ загального управління податками, який займається забезпеченням акумуляції податкових надходжень у державному бюджеті;
- відділ розгляду спорів — у функціях якого, розгляд скарг і підготовка матеріалів юридичного характеру займається;
- функція кадастрової оцінки та земель, управління рухомим і нерухомим державним майном покладені на відділ у справах земель і державного майна;
- відділ по роботі з персоналом.

Головне управління обліку визначає обсяг державних доходів на основі даних про податкові надходження, що надходять від управлінь податків і мита, інших державних відомств. Чисельність податкової служби складає близько 80 тис. працівників, зайнятих у 830 податкових і 16 інформацій-

них центрах. Справляння податків регламентується Податковим кодексом. При необхідності до податкового кодексу вносяться доповнення та зміни, що можуть бути спричинені економічним станом країни або змінами в законодавстві.

Французька податкова система відома своїм податковим контролем. Зокрема, за несвоєчасне подання декларації податок стягується в повній сумі з одночасним накладанням штрафу в розмірі 0,75% на місяць (9% на рік), а якщо дохід прихований навмисне з метою ухилення, то штраф складає від 40 до 80% від суми нарахованого податку. У разі регулярного применшення доходів податки стягують у безспірному порядку з рахунків платника, при серйозних порушеннях податкового законодавства (фальсифікація документів тощо) передбачається кримінальна відповідальність аж до тюремного ув'язнення. При цьому у Франції, на відміну від України, звинувачення в ухиленні від сплати податків юридичної особи пред'являють лише керівникові підприємства, а у разі переплати податків відповідна різниця повертається негайно з відсотками. Списання боргів, або податкова амністія, проводиться під час президентських виборів, один раз у п'ять років.

Для Франції властиві загальноприйняті у світовій фіскальній практиці санкції кримінального й адміністративного характеру за податкові правопорушення.

Слід відмітити, що у процесі збору й обробки податкової інформації широко застосовуються комп'ютеризовані підроздаї, який займається питаннями спрощення документообігу та автоматизації розрахунків. Декларації обробляються у спеціальних обчислювальних центрах, кожний з яких обслуговує кілька десятків податкових центрів, а також забезпечує обмін податковою інформацією та послугами. Наприклад, у разі потреби певний обчислювальний центр може взяти на себе обробку декларацій іншого центру, перевантаженого роботою на даний час.

Податковий процес здійснюється за єдиною державною системою бухгалтерського обліку, обов'язковою для всіх категорій платників податків. При цьому допускається спрощений бухгалтерський облік для дрібних фірм. На всіх підприємствах, що знаходяться на території Франції, у тому числі іноземних, незалежно від виду їхньої діяльності (промисловість, будівництво, сільське господарство, торгівля тощо) для обліку витрат на виробництво продукції, виконання робіт і послуг, визначення фінансових результатів використовується єдиний план рахунків. Це забезпечує узагальнення фінансових показників по всій країні, що є важливо для складання прогнозів розвитку економіки, формування проектів державного бюджету, ведення національної статистики; полегшує проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, а також здійснення податкового контролю; вносить впевненість у дії підприємств; створює умови для належної автоматизованої обробки інформації [1].

Податки і збори Франції формують близько 90% бюджету держави. Збори здійснюються єдиною службою. Основні види податків — непрямі, прямі, гербові збори. Переважають непрямі податки. 50% від непрямих податків складають ПДВ. Існує строгий розподіл на місцеві податки і податки, що йдуть у центральний бюджет. Основні Федеральні податки: ПДВ, прибутковий податок з фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, мита на нафтопродукти, акцизи (крім звичайних продуктів, до акцизного відносять: сірника, хв. вода, послуги авіатранспорту), податок на власність, мита, податок на прибуток від цінних паперів і ін. Основні місцеві податки: туристський збір, податок на ро-

дину (складається з трьох податків: на житло, земельний податок на будинки і будівлі, податок на землю), податок на професію, податок на збирання території, податок на використання комунікацій, податок на продаж будинків. У цілому, місцеві податки складають 30% загального податкового тягаря, вони ж наповнюють 40% місцевих бюджетів.

Найбільш важлива стаття державного бюджету Франції — податок на одану вартість (ПДВ), який запроваджений у 1954 р. на операції виробничого та комерційного характеру.

ПДВ забезпечує 45% всіх податкових надходжень. Він стягується методом часткових платежів. Існує 4 види ставок ПДВ:

- 18,6% — нормальна ставка на всі види товарів і послуг;

- 33,33 — гранична ставка на предмети розкоші, машини, алкоголь, тютюн;

- 7% — скорочена ставка на товари культурного побуту (книги і т.п.);

- 5,5% — на товари й послуги першої необхідності (харчування, за винятком алкоголю й шоколаду; медикаменти, житло, транспорт).

В останні роки спостерігається тенденція до зниження ставок і переходу до двох ставок — 18,6% і 5,5%.

При цьому установлено п'ять видів пільг, за якими звільняють від сплати ПДВ:

- малі підприємства — у тих випадках, якщо їх оборот за фінансовий рік не перевищує 70 тис. франків (тепер установлена еквівалентна сума в євро);

- всі операції, пов'язані з експортом. Суб'єкти підприємства, які здійснюють експортні угоди, користуються правом на відшкодування сплаченого ними ПДВ за цінності, куплені у постачальників та використані при виробництві експортної продукції або робіт і послуг;

- банківська і фінансова діяльність;

- послуги приватних лікарів і викладачів;

- сільське господарство і рибальство;

- державні установи, що здійснюють адміністративні, соціальні, культурні і спортивні функції.

ПДВ сплачується один раз на місяць згідно з поданою декларацією.

Серед прямих податків у французькій податковій системі домінує податок на прибуток фізичних і юридичних осіб (корпорацій).

Прибутковий податок з фізичних осіб забезпечує близько 1/5 доходів державного бюджету. Податок поширюється на сукупність доходів, одержаних фізичною особою протягом року з джерел як у самій Франції, так і за кордоном, а саме: заробітну плату, пенсію, ренту, доходи від усіх видів комерційної й некомерційної діяльності, винагороди. Платником даного податку вважають так звану фіскальну одиницю — сім'ю в складі подружжя та осіб, які знаходяться на утриманні. Для самотніх фіскальною одиницею є відповідно сама людина.

Даний податок має і свої особливості. Так, мінімальна ставка становить 10,52%, максимальна — 47%. Цікавим є використання системи коефіцієнтів. Самотні платники (без дітей) мають коефіцієнт 1, подружжя без дітей — 2, подружжя з однією дитиною — 2,5, з двома дітьми — 3 і т. д. Податок розраховується в такому порядку: загальну суму доходу ділять на відповідний коефіцієнт, вираховують податок за ставкою, передбаченою для даної рубрики доходів, а одержану суму множать на той самий коефіцієнт [2].

Для Франції властиві особливі правила оподаткування доходів, одержаних від операцій з нерухомістю, цінними паперами та іншим рухомим майном. Так, дохід, одержаний у результаті продажу нерухомого майна, вважається оподатковуваним доходом у рік продажу. При цьому нульова ставка діє по відношенню до продажу будинку або квартири фактичного проживання від першого продажу, а також від продажу нерухомості, що знаходилася у власності не менше 32 років.

Податок на розвиток професійної освіти справляється на базі річного ФОП за ставкою 0,5% і надбавкою 0,1%. Цільовий збір на професійну підготовку в розмірі 1,2% річного ФОП кожного працівника встановлений із метою фінансування професійної (пере)підготовки на всіх приватних підприємствах, на яких кількість працюючих перевищує 10 осіб. При використанні тимчасової робочої сили ставка збільшується до 2% ФОП. Крім того, справляється додатковий збір (0,3% річного ФОП), який призначений для професійної підготовки молоді.

Згадані цільові збори соціального спрямування не мож-

на розцінити інакше — як ознаку соціального характеру французької держави.

Податок на спадщину і дарування запроваджений у 1798 р. як частина соціальних буржуазно-демократичних перетворень у часи Великої французької революції. Суб'єкти податку: резиденти (спадкоємці та реципієнти) в усіх випадках переходу права власності, а також нерезиденти при переході права власності на майно, що знаходиться на території Франції. Ставки для майна, що переходить у власність як у порядку спадщини, так і дарування, — єдині. Майно оцінюється за ринковою вартістю.

Крім того, з вартості спадщини і дарування підлягають вирахуванню прийняті у Франції так звані довічні сімейні ануїтети за принципом дожиття. Тобто всю суму виплат одержує той (та) з подружжя, хто переживе другого. Нагадаємо, що ануїтет — різновид довічної державної позики, згідно з умовами якої кредитори держави (в даному випадку сімейна пара) одержують ренту до смерті останнього з них. При цьому виплати одному з подружжя починаються лише після смерті другого і продовжуються до його кончини, іншими словами, переходять йому (їй) у неоподатковувану спадщину. Відповідним чином переходять у спадщину чоловікові (жінці) або родичу по прямій лінії виплати по страхуванню життя.

Оригінальною рисою оподаткування спадщини у Франції є несподівана для даного виду податку екологічна, природоохоронна спрямованість. Так, на 75% знижується рівень оподаткування, якщо у спадщину переходять ліси, лісопосадки, а також земельна власність, передана у довгострокову оренду.

Податком на прибуток (акціонерних) компаній, що в різних джерелах може також мати назву податку на корпорації або податку на акціонерні товариства, оподатковуються юридичні особи, "діяльність яких приймає форму експлуатації різного роду ресурсів або має характер операцій, пов'язаних із одержанням прибутку". Під таке формулювання французького закону підпадають численні господарючі суб'єкти: не тільки приватні акціонерні компанії та асоціації, але й державні підприємства, установи, комунальні організації, котрі користуються фінансовою незалежністю, виробляють товари або надають послуги на підприємницьких засадах.

Податок поширюється на прибутки, одержані від діяльності на території Франції як резидентами, так і нерезидентами. База оподаткування — задекларований прибуток за звітний (минулий) рік, дані про який подаються податковому відомству не пізніше 1 квітня поточного року. До моменту остаточного розрахунку платник щоквартально вносить авансові платежі. Базова ставка податку — 33,33% чистого прибутку, для компаній, які реалізують нафту і газ, ставка підвищена до 50%. За зниженою ставкою 20,9% оподатковуються сільськогосподарські ферми, а також прибутки від землекористування та операцій із цінними паперами.

Суму прибутку вираховують як різницю між валовим доходом (виручкою) і затратами, понесеними у зв'язку з одержанням прибутку (заробітна плата, найом і утримання виробничих приміщень, придбання сировини та матеріалів, оплата процентів за кредити та ін.). Цікаво зауважити, що у Франції до затрат, на суму яких скорочуються видатки, не відносяться так звані представницькі видатки, а також штрафи на керівників підприємства.

Поширені у Франції податки на власність і майно в деяких джерелах фігурують під іншими назвами: податок на доходи від грошових капіталів, податок на приріст капіталу, податок на доходи від нерухомості, податок на спекулятивні надприбутки при будівництві та продажу нерухомості.

Оподаткуванню підлягають: нерухоме майно (будівлі та споруди, обладнання промислових і сільськогосподарських підприємств), рухоме майно (акції та облігації, кошти на поточних рахунках), права власності. Деякі види майна повністю або частково звільнені від податку (майно, використане з метою професійної діяльності, предмети старовини та ін.). Згідно з установленим обмеженням, загальна сума податку на власність і податку на прибуток не повинна перевищувати 85% доходу платника [3].

До податків на власність належать також інші види майнових податків:

- податком на будівлі, що належать іноземним компаніям, за ставкою 3% оподатковується нерухома власність діючих у Франції компаній, але головний офіс яких знаходиться за межами Франції;

- податок на оренду за ставкою 2,5% справляється з орендодавця при здачі в оренду нерухомого майна;

— податок на автотранспортні засоби, що знаходяться у власності юридичних осіб (за винятком автомобілів, які використовуються за виробничими цілями або старші 10 років). Рівень ставок залежить від потужності двигуна.

Реєстраційні податки і гербові збори збирають при оформленні прав власності у момент переходу власності від одної особи до іншої. Податок (збір) справляється при добровільній або судовій продажі, перепродажі, переуступці майна. Ставки диференційовані в залежності від характеру і вартості угоди: при передачі прав власності на майно — від 13,4 до 15,4%; при передачі долі участі — 1—4,8%; при реєстрації створеної компанії — 1%. У деяких випадках реєстраційний податок справляється за фіксованою ставкою в євро. Навіть такі платежі, як реєстраційний податок чи гербовий збір, мають не тільки фіскальне значення, але й можуть бути пристосованими для виконання регулюючої соціально-економічної ролі. Так, у Франції явно заохочувальний характер має зменшення ставки реєстраційного збору при продажу житлового будинку за умовою, що він не буде перепроданий протягом трьох місяців. Знижені ставки поширюються також на угоди на купівлю лісових насаджень і власності, призначеної для сільськогосподарського виробництва, на нерухомість, продану суспільним, релігійним організаціям та деякі інші. Повністю звільнені від сплати реєстраційного збору придбання, зроблені центральними і місцевими органами державної влади, науковими установами та освітніми закладами, благодійними організаціями.

У 80-х роках ХХ ст. у Франції була проведена реформа місцевого самоуправління. Законом "Про права і свободи комун, департаментів, регіонів" від 2 березня 1982 р. було врегульовано розмежування повноважень, розподіл фінансових ресурсів між органами державної та місцевої влади, адміністративну організацію регіонів, форми співробітництва між різними територіальними структурами. У результаті деякої децентралізації управління питома вага місцевих бюджетів досягла 60% загальної обсягу бюджетних коштів держави. При формуванні місцевих бюджетів відповідні органи влади самостійно визначають ставки податків, на які поширена їхня компетенція, але в межах установленого актом Національних зборів (парламентом Франції) максимального рівня.

На початок ХХІ ст. склалася система з 16 місцевих податків і зборів, а саме: земельний податок на забудовані ділянки; земельний податок на незабудовані ділянки; податок (збір) на прибирання територій; податок на житло; професійний податок; збір на утримання сільськогосподарської палати; збір на утримання торгово-промислової палати; збір на утримання палати ремесел; місцевий збір на освоєння рудників; збір на установку електроосвітлення; збір за використовуване обладнання; податок на продаж будівель; збір з автотранспортних засобів; податок на перевищення допустимого ліміту щільності забудови; податок на перевищення ліміту зайнятості території; збір на озеленення.

Земельним податком на забудовані ділянки оподатковується 50% кадастрової або орендної вартості нерухомості та земельних ділянок, призначених для промислового і комерційного використання. Звільнені від податку: державна власність; будівлі сільськогосподарського призначення; житлові будинки і квартири, що належать фізичним особам, старшим 75 років, а також особам, які одержують допомоги з соціальних фондів або виплати по інвалідності. Земельний податок на незабудовані ділянки справляється на основі 80% кадастрової або орендної вартості ділянки під забудову, а також полів, лісів і боліт, які знаходяться в приватній власності. Від даного податку повністю звільнені державні землі, тимчасово — площі зі штучними лісонасадженнями (вірогідно до моменту комерційної експлуатації лісу) та деякі інші. Податок на житло сплачують власники і/або орендарі житлових приміщень (будинків і квартир). Мало-забезпечені повністю або частково звільнюються від даного податку. Ставки земельного податку і податку на житло визначаються кожним органом місцевого самоуправління зокрема, але не можуть перевищувати більше ніж у 2,5 рази середню ставку попереднього року на регіональному або загальнонаціональному рівні. Професійний податок (промисловий податок) накладається на осіб, за роботу яких заробітна плата безпосередньо не виплачується. Найбільш численна категорія платників даного податку — так звані особи вільних професій (письменники, журналісти, художники, артисти та ін., крім медичних сестер і доглядальниць,

а також власників автомобілів, зайнятих візниками). Ставка податку визначається кожною адміністративно-територіальною одиницею окремо в залежності від двох критеріїв: від оціночної вартості приміщення, котре використовує для своєї діяльності, та величини доходу платника. Ставка професійного податку не може перевищувати 3,5% суми доданої вартості, створеної платником протягом року.

Розглядаючи податкові угоди Франції в територіальному аспекті, можна виділити три регіони основних економіко-політичних інтересів країни. Насамперед, це розвинуті країни Європи, США і Японія. За кількістю угод з ними (27) Франція займає 2-е місце в ЄС. По 24 міжнародні податкові угоди Франція має з країнами Африки і з країнами Азії. Серед країн-членів ЄС це кращий показник. Можна припустити, що цей факт зумовлений не тільки економічною доцільністю, але й історичними особливостями відносин Франції з цими регіонами. Що стосується Латинської Америки і держав Карибського басейну, то Франція має угоди тільки з 7 з них (4-е місце в ЄС). Відносну незацікавленість Франції також виявляє Центральній і Східній Європі, маючи лише 7 угод з державами цього регіону [4].

Податкова система Франції являє собою дуже своєрідну сукупність податків і зборів. Вона формувалася багато століть, відображаючи історичні й культурні особливості країни. Одночасно система має стабільність відносно переліку податків, що стягуються, і зборів, правил їхнього застосування. Ставки ж податків щорічно переглядаються з урахуванням економічної ситуації й напрямку економіко-соціальної політики держави.

ВИСНОВКИ

Податкова система Франції являє собою дуже своєрідну сукупність податків і зборів. Вона формувалася багато десятиліть, відбиваючи історичні і культурні особливості країни. В даний час система має стабільність у відношенні переліку стягнутих податків і зборів, правил їхнього застосування. Ставки ж податків щорічно переглядаються з урахуванням економічної ситуації і напрямку економіко-соціальної політики держави. Серед головних рис французької податкової системи слід було б виділити такі, як соціальна спрямованість, перевага непрямих податків, особлива роль прибуткового податку, облік територіальних аспектів, гнучкість системи в сполученні зі строгістю, широка система пільг і знижок, відкритість для міжнародних податкових угод [5].

Розглядаючи податкову систему Франції в порівнянні з українською, можна говорити про її більшу ефективність. Багато які її переваги майже дзеркально проєктуються в сферу проблем української податкової системи: слабкий територіальний аспект, низьке збирання, слабо виражені соціальні функції, суперечливість багатьох податків. Але тут варто враховувати період часу, протягом якого розвивалися системи. Українська податкова система тільки формується. Її переваги в тому, що у власному розвитку вона може використовувати досвід багатьох країн світу. І французький досвід також був би корисний. Серед рис, які можна запозичити у французької податкової системи, у першу чергу слід назвати соціальну спрямованість і територіальний аспект. Розглядаючи податки Франції в міжнародному аспекті, можна відзначити значну кількість міжнародних податкових угод. При всій самотності своєї системи країна прагне до зближення з податковими системами інших країн світу. Це є позитивною тенденцією в контексті світової податкової гармонізації.

Література:

1. Податкова система Франції [Електронний ресурс]: <http://www.sta.lviv.ua/index.php?id=1056>
2. Налоги в развитых странах / Под ред. И.Г. Русаковой. — М.: Финансы и статистика, 1991. — С.216—222.
3. Нідзельська О. Система оподаткування у Франції / О. Нідзельська // Вісник податкової служби України. — 1999. — 33.
4. Ткаченко Н.М. Податкові системи країн світу та України. Облік та звітність: [навчально-методичний посібник] / Н.М. Ткаченко, Т.М. Горова, Н.О. Ільєнко — К.: Алерта, 2004. — С. 534.
5. Крисоватий А.І. Податкові системи зарубіжних країн: навчальний посібник. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — С. 231—242.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2011 р.